

TÜRKLERDE ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK

medeniyetimizi yaşatan iller

CİLT II

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Prof. Dr. Koray ÖZCAN
Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. M. Serhat YENİCE

ANKARA

NİSAN 2023

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

MAKALE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

05 Haziran 2024

ÇANAKKALE

030746

Nüvesini Çanakkale Boğazı'nın en dar yerinde II. Mehmet'in (1444-1446, 1451-1481) yaptırmış olduğu kalenin çevresinde vücut bulmaya başlayan şehir, zamanla burada oturanların çanak çömlek ticaretiyle uğraşmasından dolayı eski adı olan Kal'a-i Sultaniyye yerine XVIII. yüzyılda Çanakkale adını alır ve bundan sonra bu adla anılır¹.

Çanakkale yöresindeki yerleşme tarihi çok eski dönemlere kadar gider. Bu bağlamda boğazın güney ağzı yakınında kurulmuş olan Truva şehrinin ilk katlan Eski Tunç Çağı'na kadar inmektedir. Birçok defa tahrip edilen, MÖ. XIII. yüzyılda Yunanlılar tarafından kuşatılıp yıkılan bu şehir sonradan tekrar gelişmesine rağmen önünün alüvyonlarla dolması ve yörede kurulan diğer şehirlerle rekabet edememesi yüzünden ortadan kalktı. Bilahare kurulan şehirlerden Dardanos da uzun ömürlü olmadı. Yunan egemenliğinden sonra Pers hâkimiyetine giren bölge, MÖ. 334'ten sonra İskender'e (MÖ. 332-323) ve onun vârislerine geçti. Sırasıyla Bergama Krallığı, Roma ve Bizans hâkimiyetlerinde kalan yöre, İmparator Justinianus devrinde (527-565) Slav ve Hunların saldırılarına uğradı. VII ve VIII yüzyıllarda Müslüman Arapların eline geçti².

Bizans'ın elinde iken XII. yüzyıl sonlarında Çanakkale Boğazı kıyılarına Türkmen akınları başlamış; bu bölge daha sonra Osmanlıların hâkimiyeti altına girmiştir³. Gelibolu Yarımadası'na 1356'da geçen Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa (ö. 1357?), stratejik bir mevki olan Çimpe Kalesi'ni almış; böylece Akdeniz ile Bizans'ın başkenti İstanbul arasındaki tek su yolu, Osmanlıların kontrolüne geçmiştir.

II. Mehmet döneminde hisar ederinin yanı sıra Kal'a-i Sultaniyye varoşunda haymanagân statüsünde kale hizmetleriyle mükellef 48 hane iskân edilmiştir⁴. Bir savunma ve garnizon yeri olarak ortaya çıkan Çanakkale, II. Mehmet'in kalenin içinde ve dışında yaptırdığı iki cami ve bir hamamla fiziki bakımdan şekillenmeye başladı. Bu bağlamda kalenin varoşunda Cami-i Kebir merkez olmak üzere zabitan ailelerine mahsus evler, dükkânlar inşa edilerek bir Türk Mahallesi kurulmuş; sonraki süreçte Rum, Ermeni ve Yahudilerin buraya yerleştirilmesiyle ekonomik ve ticari hayat canlanmaya başlamıştır⁵. Nicolas Nicolai, bataklık bir düzlükte yer alan kalenin çevresinin bağlık ve bahçelik, Kale Kapısı'nın dışında bir pazar, geniş bir meydan ve güzel bir cami olduğundan bahseder (1567)⁶. Evliya Çelebi, şehrin kalenin varoşunda düz ve geniş bir yerde

¹ Prof. Dr. Şerif KORKMAZ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. ORCID: 0000-0001-6697-2601. serifik@comu.edu.tr; Doç. Dr. Murat KARATAŞ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. ORCID: 0000-0003-3581-0735. muratkrats@yahoo.com

² Metin Tuncel, "Çanakkale", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.197.

³ Şihabeddin Tekindağ, "Çanakkale", *IA*, III, İstanbul 1979, s.340-342.

⁴ Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.201.

⁵ Aşkın Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, S. 16 (2014), s.56.

⁶ Canan Zehra Çavuş-Arzu Başaran Uysal, "Çanakkale'de Kentleşme, Yayılma ve Kırsal Alanlarla Etkileşim", *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Konya (7-9 Kasım 2017)*, s.108.

⁷ Semavi Eyice, "Çanakkale Hisarları", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.204.